

Wat doe je wanneer in de tuin?

De zaaikalender en de fenologische kalender

Tekst **Evelien Matthijssen en Maurice Broekaert** Foto **Steve Knight**

		Kool				Blad				Vrucht		Wortel				Aardapp.		Peul													
		Witte kool	Rode kool	Radijs Saxa	Radijs Cherry B.	Chinese kool	Snijsla	Pluksla	Tuinkers	Warmoes	Snijselder	Kropsla zomer	Kropsla herfst	Knolselder	Winterpostelein	Courgette	Pompoen klein	Plantui	Rode biet Egypt.	Rode biet Kogel	Knolvenkel Flor.	Knolvenkel Zefa	Pastinaak norm.	Pastinaak laat	Vroege aardappel	Halfvroege	Doperwt	Sluimerwt	Prinsessenboon	Srijboon	
Feb	1							b o		o					o								o o								
	2							b o		o					o								o o								
	3							b o		o					o			p					o o								
	4							b o		o		b o			o			p					o o			voorkiemen	voorkiemen				
Maa	1			z			z z	b o		o		b o			o		p					o o		o o	voorkiemen	voorkiemen	z z	z z			
	2			z			z z	b o		o		b o			o		p					o o		o o	voorkiemen	voorkiemen	z z	z z			
	3			z			z z	b o		o		b o			o		p z					o o		o p	p	p	z z	z z			
	4	z z	z z	z			z z	b o		o		b o			o		p z					o o		o o	p p	p p	z z	z z			

Wat is fenologie?

De fenologie is een zijtak van de botanica en de klimatologie, en staat voor de leer van de verschijnselen. Fenologen schrijven jaar per jaar op wanneer een plantensoort kiemt, bloeit en vruchten vormt, wanneer het blad ontluikt, op welke datum de kikkers paren, wanneer de eerste zwaluw terugkomt etc. Een gewone activiteiten- en zaaikalender geeft met data aan wanneer je het best groenten en/of bloemen zaait, poot of uitplant. Bij een fenologische tuinkalender zijn de werkzaamheden in de tuin niet strikt gebonden aan een kalenderdatum; ze refereren aan een specifiek natuurverschijnsel. Er zijn vier astronomische seizoenen, die op vaste data beginnen en eindigen. De fenologie verdeelt het jaar echter in tien seizoenen, die elkaar eventueel overlappen. Aan elk van deze seizoenen kun je tuinwerkzaamheden verbinden. De fenologische kalender helpt de tuinier in het beheer van zijn groenten-, sier- en

fruittuin door zijn activiteiten te koppelen aan de waarneming van natuurverschijnselen in zijn eigen omgeving.

Legende

z: buiten zaaien **b:** binnen zaaien
p: planten of uitplanten
o: oogsten **v:** verspenen

Dit zijn de tien seizoenen met referenties voor de seizoenswissel:

- Winter
half december-half februari
de bessen van de klimop zijn zwart
- Beginnende lente
half februari-eind maart
hazelaar bloeit
eerste sneeuwkllokjes komen op
- Vroege lente
begin april-half april
paardenbloem bloeit
- Volop lente
half april-eind mei
haagbeuk loopt uit
vergeet-mij-nietje bloeit
- Voorzomer
begin juni-eind juni
grassen en gewone zegge bloeien
vlier bloeit
- Hoogzomer
begin juli-eind juli
eerste kersen en aalbessen zijn rijp
- Nazomer
begin augustus-eind augustus
lijsterbessen zijn rijp
tarwe wordt geoogst
- Vroege herfst
begin september-half september
herfsttijloos en cyclamen bloeien
vlierbessen zijn rijp
- Volop herfst
half september-eind oktober
buitendruiven worden rijp
paardenkastanjes vallen uit hun bolster
- Late herfst
begin november-half december
bladeren van de okkernoot vallen
lindeboom is kaal

Wat doe je wanneer in de tuin?

De zaaikalender en de fenologische kalender

Tekst Evelien Matthijssen & Maurice Broekaert

		Kool					Blad							Vrucht		Wortel					Aardapp.		Peul								
		Witte kool	Rode kool	Radijs Saxa	Radijs Cherry B.	Chinees kool	Srijsla	Pluksla	Tuinkers	Warmoes	Srijseelder	Kropsla zomer	Kropsla herfst	Knolselder	Winterpostelein	Courgette	Pompoen klein	Plantui	Rode biet Egypt.	Rode biet Kogel	Knolvenkel Flor.	Knolvenkel Zefa	Pastinaak norm.	Pastinaak laat	Vroege aardappel	Halfvroeg	Doperwt	Sluimerwt	Prinsessenboon	Snijboon	
April	1	z	z	z			z	z	o					o	z		v									p	p	z	z		
	2	z	z	z			z	z						o	z		v									p	p	z	z		
	3	z	z				z	z		z	z	o	z		v					z			z				p	z	z		
	4	z	z	o			z	z		z	z	o	z		v	b	b			z			z					z	z		
Mei	1			o			o	z		z	z	z	p		p	b	b			z			z								
	2			o			o	z		z	z	z	p		p	b	b			z			z								
	3	p	p	o			o	z		z	z	z	p		p	b	p	b	p			z								z	z
	4	p	p	o			o	z		z	o	z	z	p		p	b	p	b	p			z							z	z

De fenologische kalender helpt de tuinier in het beheer van zijn groenten-, sier- en fruittuin door zijn activiteiten te koppelen aan de waarneming van natuurverschijnselen in zijn eigen omgeving.

Legende
z: buiten zaaien
b: binnen zaaien
p: planten of uitplanten
o: oogsten
v: verspenen

Fenologische referentie	In de groentetuin
Vroege lente (begin april tot half april)	
<ul style="list-style-type: none"> • Botanische tulpen bloeien. • Kievitsbloem (<i>Fritilaria meleagris</i>) bloeit. • Tulpenboom (<i>Magnolia</i>) bloeit. • Judaspenning (<i>Lunaria</i>) en sleutelbloem (<i>Primula</i>) bloeien. • Krentenboompje (<i>Amelanchier lamarckii</i>) bloeit. • Dovenetels (<i>Lamium album</i> en <i>galeobdolon</i>) bloeien. • Fluitenkruid (<i>Anthriscus sylvestris</i>) bloeit. • Longkruid (<i>Pulmonaria officinalis</i>) bloeit. • Perenboom (<i>Pyrus Conférence</i>) bloeit. • Kriekenboom (<i>Cerasus</i>) bloeit. • Smeerwortel (<i>Symphitum officinalis</i>) bloeit. 	<ul style="list-style-type: none"> • Zaai zomerwortel, zomerspinazie, koriander, sla, winterprei, warmoes, bewaarkolen, snijseelder, asperge, postelein, rucola, kervel, rode biet, erwten. • Laatste zaai van radijs, labbon, raap, ui, spruitkool. • Plant de eerste zomerprei, sla, laatste sjalot. • Poot de vroege aardappelen.
Volle lente (half april tot eind mei)	
<ul style="list-style-type: none"> • Het vergeet-mij-nietje (<i>Myosotis arvensis</i>) bloeit. • Lievevrouwebedstro (<i>Galium odoratum</i>) bloeit. • Paardenbloem (<i>Taraxacum officinale</i>) staat in zaad. • Zwarte en rode bes (<i>Ribes</i>) bloeien. • Lelietje-van-dalen (<i>Convallaria majalis</i>) bloeit. • Daslook (<i>Allium ursinum</i>) bloeit. • Salomonszegel (<i>Polygonatum multiflorum</i>) loopt uit. • Korenbloem (<i>Centaurea cyanus</i>) bloeit. • Kervel bloeit. • Seringen (<i>Seringa vulgaris</i>) bloeien. • Lijsterbes (<i>Sorbus aucuparia</i>) bloeit. • Pioenen (<i>Paeonia suffruticosa</i>) bloeien. • Paardenkastanje (<i>Aesculus hippocastanum</i>) bloeit. • Salie (<i>Salvia officinalis</i>) bloeit. • Weegbree (<i>Carex nigra</i>) bloeit. 	<ul style="list-style-type: none"> • Zaai koolrabi, zomerwortel, schorseneer, pastinaak, wortelpeterselie, winterwortel, groene selder, witlof, sla, kardoer, bonen, suikermais, savooikool, herfstbloemkool, spinazie, rode biet. • Laatste zaai van erwten en winterprei. • Plant vroege bloemkool, broccoli, koolrabi, kropsla, zomerprei, vroege selder, herfstkool, ui, tomaat, pompoen, courgette, komkommer, artisjok. • Poot de late aardappelen. • Eerste asperges oogsten.

Bekijk de uitgebreide fenologische kalender van Maurice Broekaert op: <http://users.telenet.be/mbrk/>

Wat doe je wanneer in de tuin?

De zaaikalender en de fenologische kalender

Tekst **Evelien Matthijssen & Maurice Broekaert**

Fenologische referentie	In de groentetuin
Voorzomer (begin juni tot einde juni)	
<ul style="list-style-type: none"> • Vlier bloeit (<i>Sambucus nigra</i>). • Bernagie bloeit (<i>Borago officinalis</i>). • Hondsrös bloeit (<i>Rosa canina</i>). • Populier verliest zaad (<i>Populus sp.</i>). • Sint-Janskruid bloeit (<i>Hypericum perforatum</i>). • Valeriaan bloeit (<i>Valeriana officinalis</i>). • Zomerlinde bloeit (<i>Tilia platyphyllos</i>). 	<ul style="list-style-type: none"> • Zaai: groenlof, venkel, zomerpostelein, broccoli, koolrabi, radijs, raap, rammenas, kropsla, bonen, rode biet, winterwortelen, kervel. • Plant: herfstprei, winterkolen, selder, pompoen, sla, andijvie, koolrabi. • Laatste oogst: asperges en rabarber.
Hoogzomer (begin juli tot einde juli)	
<ul style="list-style-type: none"> • Aalbessen worden rijp. • De eerste kersen zijn rijp. • Boerenwormkruid bloeit (<i>Tanacetum vulgare</i>). • Jakobskruid bloeit (<i>Senecio jacobea</i>). • De tarwe wordt geoogst. 	<ul style="list-style-type: none"> • Plant: andijvie, sla, winterprei. • Oogst: vroege aardappelen, plantui.

Volgens de fenologen begint de 'Voorzomer' wanneer de vlier begint te bloeien en eindigt hij met de bloei van de linde. De werkzaamheden in de groentetuin worden in de kolom ernaast beschreven. Hierin lees je dat winterwortelen het best gezaaid worden wanneer de wortelvlieg minder actief is (tussen haar eerste en tweede vlucht, wat samenvalt met het begin van de bloei van de linde), om zo de schade van de wortelvlieg te beperken.

Wanneer de aalbessen rijp zijn, treedt de 'Hoogzomer' in en die eindigt wanneer de tarweoogst begint.

Een gewone zaaikalender geeft de aanbevolen data wanneer je groenten het best zaait, poot of uitplant. Bij een fenologische tuinkalender zijn de werkzaamheden in de tuin niet strikt gebonden aan een kalenderdatum; ze verwijzen naar een specifiek natuurverschijnsel.

De fenologie verdeelt het jaar in tien seizoenen. Aan elk van deze seizoenen worden tuinwerkzaamheden verbonden. De fenologische kalender helpt de tuinier in het beheer van zijn groente-, sier- en fruittuin door zijn activiteiten te koppelen aan de waarneming van de natuurverschijnselen in zijn eigen omgeving.

Bekijk de uitgebreide fenologische kalender van Maurice Broekaert op: <http://users.telenet.be/mbrk/>

		Kool					Blad					Vrucht	Wortel					Aardapp.	Peul												
		Witte kool	Rode kool	Radijs Saxa	Radijs Cherry B.	Chinees kool	Snijsla	Pluksla	Tuinkers	Warmoes	Snijselder		Kropsla zomer	Kropsla herfst	Knolselder	Winterpostelein	Courgette		Pompoen klein	Plantui	Rode biet Egypt.	Rode biet kogel	Knolvenkel Flor.	Knolvenkel Zefa	Pastinaak norm.	Pastinaak laat	Vroege aardappel	Halfvroege	Dopenwt	Sluimerwt	Prinsessenboon
Juni	1	p	p	o		o	o		z	o	z	z	p		p	p				z		z							o	z	z
	2	p	p				o		z	o	z	z	p		p	p				z		z			o				o	z	z
	3	p	p				o		z	o	z	z	p		p	p				o	z		z					o	o	z	z
	4	p	p				o		z	o	z	z	p		p	p				o	z	z	z					o	o	z	z
Juli	1				z		o		z	o	z	z	p						o	z	z			z	o			o	o		
	2				z		o		z	o	z	o	p				o		o	o		z		z	o			o		o	
	3				z	z	o		o	z	o	z					o		o	o					o			o	o	o	
	4				z	z	o		o	z	o	z					o		o	o					o			o	o	o	

Legende

z: buiten zaaien b: binnen zaaien p: planten of uitplanten o: oogsten v: verspenen

Wat doe je wanneer in de tuin?

De zaaikalender en de fenologische kalender

Tekst **Evelien Matthijssen & Maurice Broekaert**

Fenologische referentie	In de groentetuin
Nazomer (begin augustus tot einde augustus)	
<ul style="list-style-type: none"> De bessen van de lijsterbes zijn rijp (<i>Sorbus aucuparia</i>). De haver wordt geoogst. De pruimen worden rijp. 	<ul style="list-style-type: none"> Zaai kervel, peterselie, veldsla, spinazie. Zaai winterui. Laat tomaten narijpen.
Vroege herfst (begin september tot half september)	
<ul style="list-style-type: none"> De bessen van de vlierbes zijn rijp (<i>Sambucus nigra</i>). Cyclamen en herfsttijloos bloeien (<i>Cyclamen hederifolium</i> en <i>Colchicum autumnale</i>). Rozenbottels worden rood. 	<ul style="list-style-type: none"> Zaai kervel, veldsla, spinazie.

Als je tuiniert met de natuur als bondgenoot, kijk je niet naar je agenda om je werkzaamheden aan te vatten maar eerder naar wat de natuur in je omgeving te vertellen heeft. Elke tuin heeft niet alleen een specifieke bodem, er heerst ook een specifiek microklimaat. Het is dus beter om je te laten leiden door natuurverschijnselen in je buurt en die te gebruiken als indicator voor de tuinactiviteiten. De fenologie – de invloed van het klimaat op planten en dieren – kan ons goed vertellen op welke dagen men het best bepaalde groenten kan zaaien, planten en

oogsten, en wanneer de tijd is aangebroken om op te ruimen in het najaar, in te kuilen en vorstvrij op te bergen.

- De nazomer begint met het rood kleuren van de vruchten van de lijsterbes en eindigt met de oogst van de late pruimen.
- Wanneer de zwarte bessen van de vlier zwaar beginnen te wegen, dan zitten we in de vroege herfst, tot de rozenbottels rood worden.

Bekijk de uitgebreide fenologische kalender van Maurice Broekaert op: <http://users.telenet.be/mbrk/>

	Kool				Blad								Vrucht		Wortel				Aardapp.		Peul									
	Witte kool	Rode kool	Radijs Saxa	Radijs Cherry B.	Chinese kool	Srijsla	Pluksla	Tuinkers	Warmoes	Srijseider	Kropsla zomer	Kropsla herfst	Knolselder	Winterpostelein	Courgette	Pompoen klein	Plantui	Rode biet Egypt.	Rode biet kogel	Knolvenkel Flor.	Knolvenkel Zefa	Pastinaak norm.	Pastinaak laat	Vroege aardappel	Halfvroege	Dopenwt	Sluimerwt	Prinsessenboon	Snijboon	
Aug.	1			z o	z				o	o	o	z		z	o		o	o							o	o			o	o
	2			z o	z				o	o	o	z p		z	o		o	o							o				o	o
	3			z o					o	o	o	p		z	o										o				o	o
	4			o					o	o	o	p		z	o						o				o				o	o
Sept.	1			o					o	o	o	p		z	o	o					o				o				o	o
	2			o					o	o	o			z	o	o					o				o				o	o
	3			o					o	o	o				o	o				o	o	o			o				o	o
	4			o					o	o	o				o	o				o	o	o			o				o	o

Legende

z: buiten zaaien b: binnen zaaien p: planten of uitplanten o: oogsten v: verspenen

Wat doe je wanneer in de tuin?

De zaaikalender en de fenologische kalender

Tekst **Evelien Matthijssen & Maurice Broekaert**

Fenologische referentie	In de groentetuin
Volop herfst (half september tot einde oktober)	
<ul style="list-style-type: none"> • De bolsters van de paardenkastanje springen open. • Sint Michielszomertje (einde september). • De beuk verkleurt (50 procent). • De klimop bloeit. • De beuk verkleurt (100 procent). • De bladeren van de notenboom vallen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Oogst bewaaraardappel, pompoen, courgette, rode biet. • Laatste zaai van kervel, spinazie, veldsla. • Plant knoflook. • Kuil wortel, rode biet, knolselder en witlof in. • Bescherm winterkolen, groene selder en andijvie tegen de vorst. • Bedek alle percelen met organisch afval.

Volop herfst wordt ingeluid met het vallen van de vruchten van de paardenkastanje. De bolsters hebben amper een drietal dagen nodig om open te barsten en de boom te bevrijden van al zijn vruchten. Dit is een relatief nauwkeurig fenologisch signaal.

Tijdens dit seizoen treedt er een bijzonder verschijnsel op: na enkele regendagen, wanneer het kwik aan de lage kant zit, ervaren we plots enkele warme dagen, alsof de zomer ons wil doen geloven dat hij zich nog niet gewonnen geeft. Deze korte periode noemt men het Sint-Michielszomertje; Sint-Michielsdag valt op 29 september. De Engelsen noemen hem *Indian summer* en de Fransen spreken van *l'été indien*. Een verschijnsel

dat de tegenhanger lijkt van de drie koude dagen die men waarneemt rond 15 mei. Sint-Michiel verwittigt ons als het ware dat de eerste vorst aan de grond kan optreden. Tegen het einde van dit seizoen verhuis je de vorstgevoelige planten naar warmere plaatsen en denk je aan het oogsten en inkuilen van bewaargroenten. Dit is ook de goede periode om planten vegetatief te vermenigvuldigen. Volop herfst sluiten we af wanneer de notenboom zijn bladeren begint te verliezen. De andere bomen volgen later.

Als je tuiniert met de natuur als bondgenoot, kijk je niet naar je agenda om je werkzaamheden aan te vatten maar eerder naar wat de natuur in je omgeving te

vertellen heeft. Elke tuin heeft niet alleen een specifieke bodem, er heerst ook een specifiek microklimaat. Het is dus beter om je te laten leiden door natuurverschijnselen in je buurt en die te gebruiken als indicator voor de tuinactiviteiten. De fenologie – de invloed van het klimaat op planten en dieren – kan ons goed vertellen op welke dagen men het best bepaalde groenten kan zaaien, planten en oogsten, en wanneer de tijd is aangebroken om op te ruimen in het najaar, in te kuilen en vorstvrij op te bergen.

Bekijk de uitgebreide fenologische kalender van Maurice Broekaert op: <http://users.telenet.be/mbrk/>

	Kool				Blad								Vrucht		Wortel		Aardapp.		Peul											
	Witte kool	Rode kool	Radijs Saxa	Radijs Cherry B.	Chinese kool	Srijsla	Pluiksla	Tuinkers	Warmoes	Srijsselder	Kropsla zomer	Kropsla herfst	Knolselder	Winterpostelein	Courgette	Pompoen klein	Plantui	Rode biet Egypt.	Rode biet Rogel	Knolvenkel Flor.	Knolvenkel Zefa	Pastinaak norm.	Pastinaak laat	Vroege aardappel	Halfvroege	Dopenwt	Sluimerwt	Prinsessenboon	Srijboon	
Okt. 1	o	o		o	o				o	o		o	o		o	o			o	o	o									
2	o	o			o				o	o		o	o			o			o	o	o									
3	o	o			o				o	o		o	o			o			o	o	o									
4	o	o			o				o	o		o	o			o			o	o	o									
Nov. 1	o	o			o			b		o				o					o	o	o									
2					o			b	o	o				o					o		o									
3								b	o	o				o							o									
4								b	o	o				o							o									

Legende

z: buiten zaaien b: binnen zaaien p: planten of uitplanten o: oogsten v: verspenen

Wat doe je wanneer in de tuin?

De zaaikalender en de fenologische kalender

Tekst **Evelien Matthijssen & Maurice Broekaert**

Fenologische referentie	In de groentetuin
Late herfst (begin november tot half december)	
<ul style="list-style-type: none"> • Bladval van de linde, berk, lijsterbes, en vervolgens de paardenkastanje, populier en wilg. • De bladeren van de appel- en perenboom vallen. • De zomereik sluit de rij. • De bessen van de maretak zijn rijp • De kerstroos gaat bloeien. 	<ul style="list-style-type: none"> • Witlof intafelen en trekken. • Rabarber en vaste keukenkruiden scheuren. • Compost afdekken tegen uitspoeling. • Aspergeloof afsnijden. • Knoflook, kleinfruit en fruitbomen planten. • Late herfstprei, pastinaak en schorseneer oogsten. • Tuinkers, alfalfa en kiemgroenten op de vensterbank zaaien.

Als je tuiniert met de natuur als bondgenoot, kijk je niet naar je agenda om je werkzaamheden aan te vatten maar eerder naar wat de natuur in je omgeving te vertellen heeft. Elke tuin heeft niet alleen een specifieke bodem, er heerst ook een specifiek microklimaat. Het is dus beter om je te laten leiden door natuurverschijnselen in je buurt en die te gebruiken als indicator voor de tuinactiviteiten. De fenologie – de invloed van het klimaat op planten en dieren – kan ons goed vertellen op welke dagen men het best bepaalde groenten kan zaaien, planten en oogsten, en wanneer de tijd is aangebroken om op te ruimen in het najaar, in te kuilen en vorstvrij op te bergen.

	Kool				Blad								Vrucht	Wortel				Aardapp.		Peul											
	Witte kool	Rode kool	Radijs Saxa	Radijs Cherry B.	Chinese kool	Snijsla	Pluksla	Tuinkers	Warmoes	Snijselder	Kropsla zomer	Kropsla herfst		Knolselder	Winterpostelein	Courgette	Pompoen klein	Plantui	Rode biet Egypt.	Rode biet Rogel	Knolvenkel Flor.	Knolvenkel Zefa	Pastinaak norm.	Pastinaak laat	Vroege aardappel	Halfvroege	Dopenwt	Sluimerwt	Prinsessenboon	Snijboon	
Dec.	1							b o		o				o								o									
	2							b o		o				o								o									
	3							b o		o				o								o	o								
	4							b o		o				o								o	o								
Jan.	1							b o		o				o								o	o								
	2							b o		o				o								o	o								
	3							b o		o				o								o	o								
	4							b o		o				o								o	o								

Legende

z: buiten zaaien **b:** binnen zaaien **p:** planten of uitplanten **o:** oogsten **v:** verspenen

Bekijk de uitgebreide fenologische kalender van Maurice Broekaert op: <http://users.telenet.be/mbrk/>